

مجله علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)

سال سوم، شماره سوم، (پیاپی ۱۰)، پاییز ۱۳۹۲

تاریخ وصول: ۱۳۹۱/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۶/۱۰

صص: ۱۶۴-۱۴۵

بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری بر منطقه اورامانات

ادریس باباخانزاده

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

چکیده

امروزه گردشگری به عنوان یکی از صنایع پیشرو در قرن حاضر مورد توجه تمامی کشورها، بویژه کشورهای در حال توسعه قرار گرفته و رونق آن تأثیرات مثبت و منفی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی بر کشورها و ساکنان آن داشته است. منطقه اورامانات در استان کرمانشاه به خاطر داشتن جاذبه‌های بیشمار خود به ویژه در زمینه طبیعی و اقتصادی مقصد بسیاری از گردشگران بوده است. در همین راستا پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی حاصل از توسعه گردشگری بر این منطقه تهیه و راهکارها و پیشنهادهای در جهت توسعه پایدار گردشگری برای آن ارائه گردیده است. روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و برای تکمیل داده‌ها و اطلاعات از مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان و مسؤولان سازمانها و ادارات منطقه اورامانات به تعداد ۸۵ نفر بوده، که به دلیل حجم کم تمامی جامعه آماری به عنوان نمونه انتخاب شده است. همچنین از نظرات ۱۰ نفر از اساتید بومی دانشگاههای پیام نور منطقه نیز استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از نرم افزار Spss و برای ترسیم نقشه نیز از نرم افزار Arc Gis استفاده شده است. نتایج بیانگر آن است که توسعه گردشگری در بعد اقتصادی دارای تأثیرات مثبتی چون ایجاد اشتغال با میانگین (۳۸۴) و افزایش درآمد با میانگین (۳۶۷)، کاهش سطح بیکاری با میانگین (۳۳۷) و در بعد اجتماعی دارای تأثیرات مثبتی چون ارتقاء استاندارد زندگی با میانگین (۳۸۲)، افزایش شهرت منطقه با میانگین (۴۱۲) و سطح آگاهی ساکنان آن با میانگین (۴) بوده است. در بعد زیست محیطی میزان تأثیرات منفی بسیار زیاد و می‌توان به مواردی چون افزایش انواع آلودگیها با میانگین (۳۳۷)، ترافیک یا

میانگین (۳۸)، تغییر کاربری اراضی و افزایش پراکندگی زباله‌ها توسط گردشگران با میانگین (۴) اشاره کرد. در پایان نیز به ارائه راهکار و پیشنهاد پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی، توسعه گردشگری، اورامانات.

مقدمه و طرح مسأله

امروزه گردشگری به عنوان یکی از پیشروترین فعالیت‌های در حال رشد دنیا و ابزاری برای افزایش درآمد ملی کشورها محسوب (استعلاجی، ۱۳۹۰: ۱۳۰) و به عنوان یکی از امید بخش ترین فعالیت‌هایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه^۱ یاد می‌کنند (سلطانی، ۱۳۸۹: ۷۹). این صنعت یکی از رشدیافته ترین صنایع نیمه دوم قرن بیستم می‌باشد و اغلب به عنوان کلید یا رمز رشد اقتصادی، چه در کشورهای توسعه یافته و چه در کشورهای در حال توسعه به کار گرفته می‌شود (ضرابی، ۱۳۹۰: ۳۸). طبیعت گردشگری نوین، همگام با توسعه انقلاب صنعتی در انگلیس و نیز با گسترش وسایل نقلیه شخصی در اواسط قرن نوزدهم به بعد گسترش یافت؛ به طوری که از سال ۱۹۴۵ گردشگری دارای رشد سریعی بوده و هم اکنون بیشترین رشد را در بین بخش‌های مختلف اقتصادی داشته، به گونه‌ای که در ردیف سه صنعت بزرگ دنیا قرار دارد (سجادیان، ۱۳۹۰: ۶۰). در حال حاضر دلایلی مانند رشد روز افزون جمعیت، توسعه مناطق مسکونی شهری و زندگی شهرنشینی، افزایش آلودگی‌های صوتی در رابطه با توسعه تکنولوژی، افزایش روزهای تعطیل و عوامل مشابه به ویژه در کلان شهرها مردم و شهروندان را بر آن داشته که همواره حتی به عنوان پناهندگان زیست

محیطی به عرصه جنگلها، دامان کوهها، دشتها و طبیعت پناه برند (پیرمحمدی، ۱۳۸۹: ۲۳۰).

کشور ایران با توجه به برخورداری از تمدن کهن و آثار تاریخی فراوان و جاذبه‌های فرهنگی - طبیعی به تصدیق سازمان یونسکو از نظر دارا بودن جاذبه‌های گردشگری در رتبه دهم جهان (قدمی، ۱۳۸۹: ۱۱۲) و در شمار پنج کشور نخست بهره مند از بیشترین تنوع اقلیمی در جهان است و این در حالی است که تنها یک صدم گردشگران خارجی را داراست به گونه ای که در سال ۱۳۸۳ رتبه آخر کشورها را در سازمان جهانگردی جهانی از نظر جذب گردشگر و درآمد داشته است (نوری، ۱۳۸۹: ۷۷) در حالی که با وجود رونق بخش گردشگری در سالهای اخیر هنوز کشور ایران جایگاه شایسته خود را در بخش گردشگری بین المللی در سطح دنیا پیدا نکرده است (قدمی، ۱۳۸۹: ۱۱۲). غنای جاذبه‌ها در ایران موجب شده است که آنرا جهانی در یک مرز بنامند و این جاذبه‌ها آنقدر متنوع است که تقریباً برای هر سلیقه ای انگیزه کافی برای سفر به این کشور به وجود می‌آورد (غنیان، ۱۳۸۹: ۹۴). منطقه اورامانات در استان کرمانشاه نیز در طی دهه اخیر مقصد بسیاری از گردشگران داخلی و حتی خارجی بوده و با توجه به شرایط خاص خود (بکر بودن منطقه، شرایط خاص اجتماعی - فرهنگی حاکم بر ساکنان از لحاظ زبان، فرهنگ، مذهب و ...) تأثیرات مثبت و منفی زیادی را از توسعه گردشگری پذیرفته

و با مسایل مثبت و منفی زیادی همچون ایجاد اشتغال و افزایش درآمد، ارتقای استاندارد زندگی ساکنان منطقه، آلودگی‌های زیست محیطی، ترافیک شهری و بین شهری و ... مواجه و در واقع هدف اصلی پژوهش نیز بررسی اثرات توسعه گردشگری بر ساکنان و منطقه در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی است.

اهمیت و ضرورت

گسترش و توسعه گردشگری در کشورهای توسعه یافته موجب تنوع هر چه بیشتر مشاغل و منابع درآمدی و کاهش ناهماهنگی در سایر بخش‌ها شده است. این صنعت برای کشورهای در حال توسعه که با مشکلات بی حد و حصر اقتصادی و اجتماعی مواجه اند می‌تواند فرصتی در خور در اختیار برنامه ریزان قرار دهد تا با کاهش نابرابریها، افزایش درآمدها و فرصتهای جدید شغلی و توازن در سطوح اقتصادی مناطق مختلف کشور دست یابند (نوروزی، ۱۳۸۹: ۳) منطقه اورامانات در استان کرمانشاه با برخورداری از چشم اندازهای زیبای طبیعی، هوای پاک، کوههای سر به فلک کشیده در کنار جنگلهای زیبای بلوط، داشتن مناطق نمونه گردشگری^۱ مثل روستای قوری قلعه، وجود بازارچه‌های مرزی با کالاهای متنوع و ارزان قیمت یکی از قطب‌های مهم گردشگری استان کرمانشاه می‌باشد که هر ساله و به ویژه در شش ماهه اول سال

پذیرای گردشگران و مسافران زیادی از اقصی نقاط کشور و در طی چند سال اخیر گردشگران خارجی (کردستان عراق) بوده است، و این در حالی است که این منطقه در طی دوران جنگ هشت ساله عراق و ایران یکی از مناطقی بوده که بطور مستقیم درگیر در جنگ بوده است. پس از دوران جنگ تحمیلی بازسازی این منطقه نیز به مانند سایر مناطق شروع و تقریباً از دهه گذشته با توجه به داشتن جاذبه‌های بیشمار طبیعی (غار قوری قلعه، طبیعت زیبا و ...)، اقتصادی (بازارچه‌های مرزی به ویژه بازارچه مرزی شهر جوانرود)، اجتماعی- فرهنگی (آداب و رسوم، پوشش و لباس، زبان و .. مردم ساکن در منطقه) به یکی از کانونهای مهم جذب گردشگران در استان تبدیل شده است. افزایش ورود گردشگران به منطقه (به ویژه گردشگران غیر استانی) تأثیرات مثبت و منفی را در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی بر منطقه و ساکنان آن داشته است. از این رو پژوهش حاضر بر آن است تا با استفاده از نظرات کارشناسان منطقه به بررسی این اثرات بپردازد.

اهداف و فرضیات پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی و سنجش تأثیرات توسعه گردشگری بر منطقه اورامانات در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی از دیدگاه کارشناسان سازمانهای مرتبط با گردشگری منطقه (اداره میراث فرهنگی و گردشگری، شهرداریها، فرمانداریها، محیط زیست و منابع طبیعی) می‌باشد. و بر اساس این هدف می‌توان فرضیات پژوهش را این گونه بیان کرد:

۱- منطقه یا مناطق نمونه گردشگری به محدوده‌هایی گفته می‌شود که در جوار جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعی و گردشگری کشور ایجاد می‌شوند و بر اساس ظرفیت در چهار سطح بین المللی، ملی، استانی و محلی تعیین می‌گردند (توکلی، ۱۳۸۹: ۸۱)

- توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات مثبتی در ابعاد اقتصادی دارد.

- توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات مثبتی در ابعاد اجتماعی - فرهنگی دارد.

- توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات منفی بر روی محیط زیست منطقه دارد.

سوابق پژوهش

- یافته‌های پژوهش میرزایی و همکاران (۱۳۸۹) / (۱۳۸۸) در ارتباط با نقش گردشگری بر اشتغال منطقه اورامانات نشان می‌دهد که بین توسعه صنعت گردشگری و اشتغال رابطه معناداری وجود دارد و صنعت گردشگری باعث افزایش اشتغال جوانان شده است؛ همچنین صنعت گردشگری در منطقه نسبت به سایر بخشهای اقتصادی اشتغال بیشتری ایجاد کرده است.

- باباخانزاده در پژوهشی (۱۳۸۹) ضمن معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه اورامانات به بررسی وضعیت امکانات گردشگری، قطب بندی و نقاط جاذب برای گردشگران در منطقه اورامانات پرداخته و نتایج بیانگر رابطه معنی دار میان وضعیت امکانات و تعداد گردشگران بوده است.

- نتایج پژوهش علیقلی زاده فیروزجایی و همکاران (۱۳۸۹) در ارتباط با نگرش ساکنان دهستان گلیجان شهرستان تنکابن به توسعه گردشگری نشان می‌دهد که ساکنان علیرغم درک قوی برخی از اثرات و پیامدهای منفی توسعه گردشگری، به دلیل وابستگی شغلی و منافع شخصی شان، نسبت به توسعه آن، گرایش مثبت و موافق داشته و از آن حمایت کرده اند.

- نتایج پژوهش ضیایی و همکاران (۱۳۸۹) پیرامون سنجش اثرات منفی اجتماعی گردشگران بر جوامع محلی سکونتگاه‌های روستایی پیرامون حوزه تالاب پریشان نشان می‌دهد که سطح فعلی اثرات منفی اجتماعی ناشی از حضور و فعالیت دیدارکنندگان در بیشتر موارد فراتر از سطح قابل قبول این اثرات است و به منظور کاهش این اثرات اتخاذ تمهیداتی عاجل برای مدیریت و کنترل آلودگیهای محیطی و اجتماعی توصیه شده است.

- ضرابی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیده اند که چشمه‌های آب گرم معدنی شهرستان مشکین شهر، مناظر طبیعی و زیبا و آثار و بناهای تاریخی به ترتیب بیشترین نقش را در توسعه گردشگری شهرستان مشکین شهر داشته و همین توسعه گردشگری آثار نامطلوبی را در محیط زیست به وجود آورده است. همچنین توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان تأثیر داشته است.

- فیروزنیا و همکاران (۱۳۹۰) در بررسی پیامدهای گسترش ویلاسازی در نواحی روستایی شهرستان دماوند به این نتیجه رسیده اند که پیامدهای منفی اقتصادی، اجتماعی و کالبدی ناشی از گسترش خانه‌های دوم در این منطقه بیش از آثار مثبت آنهاست.

نتایج پژوهش لیب^۱ (۲۰۰۷) در ارتباط با نگرش ساکنان روستای بیگودی^۲ اوگاندا در ارتباط با گردشگری که با روش پیمایشی انجام شده بیانگر آن است که ساکنان محلی نگرش مثبتی به توسعه گردشگری داشته اند و به موارد مثبتی همچون توسعه

1. Lepp
2. Bigodi Village

ابزار اندازه گیری

در این پژوهش از پرسشنامه به عنوان مهمترین ابزار گردآوری اطلاعات استفاده شده است. پرسشنامه شامل ۳۱ سؤال در ارتباط با موضوع پژوهش بوده که بر اساس طیف لیکرت تنظیم شده است. از ۳۱ سؤال پرسشنامه این پژوهش ۱۲ گویه برای تأثیرات اقتصادی و اجتماعی مثبت بوده (هر کدام ۶ گویه)، برای بررسی تأثیرات کالبدی- زیست محیطی نیز از ۷ گویه استفاده شده است و نهایتاً برای بررسی وضعیت توسعه گردشگری منطقه اورامانات از ۱۲ گویه استفاده شده است.

بررسی روایی و پایایی ابزار اندازه گیری

امروزه در بیشتر پژوهشات از آلفای کرونباخ به عنوان یکی از ابزارهای مهم برای محاسبه اعتبار یا پایایی استفاده می شود که در این پژوهش نیز استفاده و مقدار آن ۷۹.۹ تعیین گردیده است که نشان از اعتبار بالای آن دارد. روایی بکار رفته در این پژوهش روایی صوری است به گونه ای که پرسشنامه بر اساس نظرات اساتید راهنما و کارشناس سازمان میراث فرهنگی و گردشگری منطقه اورامانات اصلاح و تعدیلات لازم با توجه به نظرات آنها انجام شده است.

متغیرهای پژوهش

- ۱- متغیر مستقل: توسعه گردشگری
- ۲- متغیر وابسته: اثرات اقتصادی، اجتماعی-

فرهنگی، زیست محیطی گردشگری

جوامع محلی، بهبود بازارهای کشاورزی و افزایش درآمد به ویژه در بین ساکنان فقیر اشاره شده است.

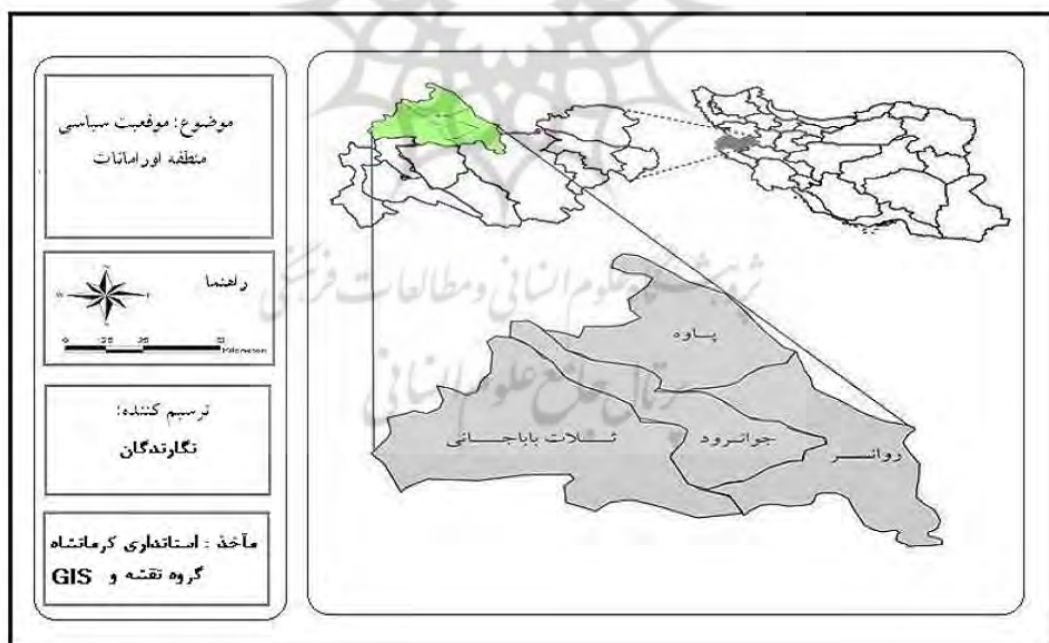
روش پژوهش و مراحل آن

پژوهش حاضر از نوع توصیفی- تحلیلی است و برای جمع آوری اطلاعات و داده ها از روش های کتابخانه ای به همراه میدانی و استفاده از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسشنامه با توجه به ویژگیهای خاص منطقه که شامل چهار شهرستان جداگانه می باشد در بین کارشناسان و مسئولان ادارات مرتبط با گردشگری منطقه (اداره میراث فرهنگی و گردشگری، شهرداریها، فرمانداریها، اداره محیط زیست و منابع طبیعی) توزیع و تکمیل گردیده است. با توجه به حجم کم نمونه جامعه آماری در این پژوهش سعی شده که از بیشتر کارشناسان نظرخواهی انجام شود و در نهایت تعداد ۸۵ پرسشنامه تکمیل گردیده است. لازم به ذکر است که تمامی کارشناسان آشنا با مسایل و موضوعات مطرح شده در پژوهش بوده و آشنایی کاملی با گردشگری منطقه نیز داشته اند. بنا به پیشنهاد استاد راهنما و کارشناس اداره میراث فرهنگی منطقه برای دستیابی به اطلاعات جامع و دقیق تر از نظرات ۱۰ نفر از اساتید (عموماً اساتید بومی و آشنا با مسایل مورد بررسی در پژوهش) دانشگاههای پیام نور منطقه نیز استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روشهای توصیفی- تحلیلی چون ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه شامل چهار شهرستان (پاوه، جوانرود، روانسر و ثلاث باباجانی) از شهرستان‌های استان کرمانشاه می‌باشد. این محدوده وسیع بر طبق آمارهای رسمی مرکز آمار ایران دارای هشت شهر و بیش از چهارصد روستاست و دارای جاذبه‌های گردشگری مهمی چون غار قوری قلعه (بزرگترین غار آبی آسیا و جزء یکی از هفت اثر طبیعی ملی)، بازارچه مرزی جوانرود، شهر پاوه که بافت شهری و معماری آن شبیه ماسوله و به شهر هزار ماسوله معروف است، است (ضرابی، ۱۳۹۰: ۳۷). این منطقه یکی از قطب‌های اصلی گردشگری استان است که با توجه به قابلیت‌ها و جاذبه‌های فراوان تا کنون ناشناخته مانده است. در بین قطب‌های گردشگری استان کرمانشاه، این قطب دارای بیشترین تعداد

کانونهای شهری است. در این منطقه ۸ مورد از شهرهای استان توزیع یافته اند که قریب $\frac{1}{3}$ از کنون‌های شهری استان را شامل می‌شوند. جمعیت منطقه بر اساس آمار رسمی سرشماری سال ۱۳۹۰، ۲۱۲۹۴۲ نفر بوده که از این تعداد ۱۱۹۶۵۳ نفر ساکن نقاط شهری، ۹۳۱۹۸ نفر ساکن نقاط روستایی و ۹۱ نفر نیز غیرساکن بوده است (مرکز آمار ایران - سرشماری سال ۱۳۹۰). مساحت کل منطقه اورامانات ۴۳۷۷ کیلومترمربع بوده و ارتفاع آن بطور متوسط در حدود ۱۶۰۰ متر است. این منطقه کوهستانی ترین منطقه استان است به گونه ای که ۷۸.۶ درصد اراضی منطقه کوهستانی است که ۲۶ درصد از کل اراضی کوهستانی استان را شامل می‌شود (باباخانزاده، ۱۳۸۹)

نقشه شماره ۱- محدوده مورد مطالعه

مبانی نظری

یکی از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، توسعه و گسترش

توریسم در نواحی محروم، ولی دارای پتانسیل‌های لازم است. بدیهی است کشورهای که از طبیعت متنوع و قابل ارائه برخوردار هستند سالانه میلیونها

دلار از پارکهای ملی و مناطق حفاظت شده خود درآمد ارزی دارند (میراج، ۱۳۸۶: ۴۰). توریسم صنعتی درآمدزا و باصرفه اقتصادی بسیار مناسب است که با ایجاد تبادلات فرهنگی و اجتماعی میان ملل مختلف به خاطر فقدان آلودگیهای زیست محیطی امروزه بسیار مورد توجه است (بیاتی خطیبی، ۱۳۸۹: ۲۷). کارشناسان بر این باورند که در بین فعالیتهای اقتصادی- عمرانی تنها رشته ای که می تواند به توسعه متعادل کمک کند، صنعت گردشگری است؛ زیرا همواره مبادلات آن در نهایت به نفع طرف فقیرتر است (مکیان، ۱۳۸۲: ۱۹۷). گردشگری یکی از بخش هایی است که به دلیل تأثیرات مثبت اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی امروزه مورد توجه جدی کشورهای مختلف قرار گرفته است. صنعت گردشگری به لحاظ درآمدزایی و تأثیر در رشد اقتصادی کشورها در حال تبدیل شدن به صنعت اول در جهان است، به طوری که بسیاری از کشورها با ایجاد زمینه ها و زیرساختهای مناسب درصدد بهره برداری از مزایای این صنعت هستند (ابراهیم پور، ۱۳۹۰: ۷۰) این روزها تقریباً هر کسی درباره توسعه پایدار شنیده است. یکی از مهمترین منابع برای تعریف این اصطلاح در گزارش برانتلند در سال ۱۹۸۷ آمده است (فورتنی، ۲۰۰۸: ۸۶۰). میلیونها نفر هر ساله برای دیدن و تجربه محیطهای طبیعی مسافرت می کنند و مقیاس چنین حرکت هایی باعث اختلال و ضرر و زیان به این چنین مکانهایی می شود (دنگ، ۲۰۰۲: ۴۲۳). معنای توسعه پایدار تنها حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی نیست، بلکه برداشتی نو از توسعه و رشد اقتصادی است؛

رشدی که بدون تخریب منابع طبیعی و بر هم زدن تعادل زیست محیطی، عدالت و امکانات زندگی را برای همه مردم، اعم از شهری، روستایی و عشایری- و نه فقط قشرهایی محدود از جامعه- فراهم می آورد (هاشمی، ۱۳۸۹: ۱۷۵). امروزه پایداری به نحو گسترده ای به عنوان رویکردی بنیادین، برای هر نوع توسعه از جمله توسعه گردشگری پذیرفته و در مباحث سیاسی و محیطی، گردشگری پایدار به عنوان مفهومی نو، برای مقابله با آثار مخرب توسعه گردشگری مطرح شده است. مفهوم گردشگری پایدار، موضوع اساسی این صنعت در دهه ۱۹۹۰ بوده و به ویژه در منطقه آلپ مطرح شد (ضرابی، ۱۳۹۰: ۳۹) با این حال مفهوم گردشگری پایدار در اواخر دهه ۱۹۸۰ بکار گرفته شد (سلیمانپور، ۲۰۰۵: ۳۳۶). پایداری در گردشگری در سطوح مختلف اکولوژیکی، اجتماعی، روان شناختی و اقتصادی تعریف شده است. این پایداری به کیفیت تجربه گردشگران و منفعت ساکنان وابسته است (گلدوزو همکاران، ۲۰۰۹: ۱۳). گردشگری پایدار علاوه بر حفظ کیفیت، گوناگونی و تنوع فرهنگها و محیطهای زیستی مختلف، در پی افزایش درآمد و ارتقای سطح زندگی روستاییان و ایجاد نوعی تعادل بین سه قطب گردشگری، ساکنان محلی و مکان گردشگری است (اکبری، ۱۳۸۷: ۱۳۳). رویکرد گردشگری پایدار به عنوان شکلی از گردشگری جایگزین، در پی بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، ارتقاء تجربیات گردشگران و حفظ محیط زیست مقصد می باشد. از آنجا که توسعه گردشگری به صورت چشمگیری به حسن نیت جامعه میزبان بستگی دارد و حمایت آن در توسعه و عملکرد موفقیت آمیز گردشگری، امری

ضروری محسوب می‌شود (علیقلی زاده فیروزجایی، ۱۳۸۹: ۳۵) امروزه جهت رسیدن به توسعه پایدار در صنعت جهانگردی نیاز وافر به برنامه‌ریزی‌های بنیادین برای توسعه و مدیریت صنعت گردشگری احساس می‌شود. یکی از اهداف مهم در سیاست گذاری برای توسعه پایدار نگرش به محیط زیست و تلاش برای حفظ آن است (زندمقدم، ۱۳۹۰: ۱۳۰).

توسعه گردشگری به عنوان مجموعه فعالیت‌های اقتصادی تأثیر بسزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع دارد. نقش گردشگری به عنوان منبع جدیدی برای ایجاد اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی که موجب رشد و توسعه سایر صنایع می‌شود، در مطالعات متعدد مورد تأیید قرار گرفته است (ابراهیم زاده، ۱۳۹۰: ۶). هنگامی که یک جامعه تبدیل به مقصد جهانگردی می‌شود، کیفیت زندگی، سیستم‌های ارزشی، روابط خانوادگی، نگرشها، آداب و سنن، الگوهای رفتاری و بسیاری از مؤلفه‌های دیگر اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی آن تحت تأثیر قرار می‌گیرد که می‌توان به افزایش جمعیت، شلوغی، استفاده بیشتر از زیربنای اقتصادی، بهبود وضعیت اشتغال، تأثیر بر میزان درآمدها و یافتن در جامعه اشاره کرد (کاظمی، ۱۳۸۲: ۲) از جمله مزایایی که صنعت توریسم از نقطه نظر اقتصادی دارد، گستردگی زمینه اشتغال در آن است. توریسم پول و جمعیت را از مراکز تمرکز و ثقل صنعتی به سوی روستاها و مناطق طبیعی با جاذبه‌های متنوع می‌کشاند و به لحاظ اینکه پول توریست نیز همچون خود او در حال حرکت و جریان است، هر واحد پول توریست بر حسب درجه رشد اقتصادی کشورها از ۳ تا ۱۰ بار

در سال دست به دست می‌گردد، لذا صنعت توریسم موجب به وجود آمدن بازده مضاعف در اقتصاد کشور میزبان می‌شود (نسترن، ۱۳۸۸: ۱). تجربه نشان داده است که هر کجا گردشگری بدون چارچوب برنامه ریزی و استراتژی مشخص توسعه یابد، مشکلات زیست محیطی و اجتماعی متعددی ظهور پیدا کرده و در دراز مدت مشکلات گردشگری، بیشتر از فوائد آن می‌شود (فاضل‌نیا، ۱۳۸۹: ۱۴۶).

شکی نیست که صنعت گردشگری در دنیای امروز از جایگاه ویژه‌ای میان عوامل رشد و توسعه اقتصادی کشورها برخوردار است. مطرح شدن اندیشه گردشگری پایدار در محیط و ارتباط تنگاتنگ آن با توسعه پایدار، به عنوان یک گرایش نظری منسجم کننده پایداری زیست محیطی، فرهنگی، اقتصادی در بر گیرنده تمامی وجوه قابل انتظار در توسعه و گسترش گردشگری است (توکلی، ۱۳۸۹: ۸۳). گردشگری اثرات گوناگونی بر مقصد و جامعه میزبان به جای می‌گذارد. این اثرات طیف گسترده‌ای از اثرات اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و یا زیست محیطی را شامل می‌شود. با توجه به تنوع و پیچیدگی فعالیت‌های گردشگری، اثرات ناشی از این فعالیت‌ها نیز ابعاد گسترده و به هم پیوسته‌ای دارند که باید در مطالعه اثرات گردشگری به آنها توجه شود (ضیایی، ۱۳۸۹: ۲۰۷)

توجه به صنایع درآمدزا و ارزآور به منظور پایان دادن به تراژدی اقتصاد تک محصولی، اولین قدم به منظور رشد و توسعه پایدار کشور محسوب می‌شود. گردشگری از عوامل اصلی توسعه پایدار در سطوح اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی است (غازی، ۱۳۹۰: ۶۵).

نتایج تجزیه و تحلیل

تأثیرات اقتصادی توسعه گردشگری

یکی از معضلات اساسی منطقه اورامانات درصد بالای بیکاری آن است که بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ دارای ۳۷.۳ درصد بیکاری است (باباخانزاده، ۱۳۸۹؛ میرزایی، ۱۳۸۸: ۶۵). از مهمترین علل این درصد بالای بیکاری می‌توان به مواردی چون مرزی بودن منطقه و عدم تمایل بخش خصوصی و حتی دولتی به سرمایه گذاریهای کلان در این منطقه و درگیر بودن مستقیم منطقه در جنگ تحمیلی و ... اشاره کرد. خوشبختانه در طی چند سال اخیر با توجه به تحولات منطقه ای، گردشگری (به ویژه گردشگری تجاری در قالب بازارچه‌های مرزی) تأثیرات خوبی بر اقتصاد منطقه داشته است. برای بررسی تأثیرات اقتصادی مثبت توسعه گردشگری از ۶ گویه استفاده شده و نتایج بیانگر آن است که گردشگری از نظر کارشناسان در زمینه ایجاد اشتغال تأثیرات زیادی را به همراه داشته است؛ به گونه‌ای که ۶۳.۱ درصد تأثیرات آنرا زیاد و خیلی زیاد و تنها ۷.۴ درصد آنرا کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. تنوع

فعالتهای شغلی ایجاد شده در زمینه گردشگری نیز بسیار خوب است به طوری که ۶۱.۱ درصد آنرا مثبت ارزیابی کرده اند. مشاهدات نگارنده نیز بیانگر این موضوع بوده است، بطوری که برای نمونه در بازارچه مرزی جوانرود تعداد بسیار زیادی از ساکنان در قالب اقتصاد غیررسمی در قالب دستفروشی امرار معاش می‌کنند. گردشگری همچنین باعث افزایش درآمد ساکنان منطقه نیز گردیده است و تنها ۱۰.۵ درصد آنرا کم اهمیت دانسته‌اند. توسعه گردشگری در منطقه اورامانات همچنین باعث ارتقای زندگی ساکنان و بهبود امکانات و زیرساخت‌های منطقه شده است. با توجه به افزایش تعداد گردشگران نسبت به چند سال گذشته تعداد شاغلان در بازارچه مرزی شهر جوانرود از ۲۲۵ نفر در سال ۱۳۸۱ به ۶۷۵ نفر در ۴۵۰ غرفه در سال ۱۳۸۶ رسیده است که این نشانگر افزایش اشتغال در بخش گردشگری است (میرزایی، ۱۳۹۰: ۲۵) همچنین تعداد شاغلان غار قوری قلعه به حدود ۸۰ نفر در سال ۱۳۹۱ رسیده است که نسبت به سال‌های قبل رشد بسیار زیادی را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱- ارزیابی تأثیرات اقتصادی توسعه گردشگری منطقه اورامانات از دیدگاه کارشناسان

ردیف	گویه‌های مورد نظر	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
۱	ایجاد اشتغال برای ساکنان منطقه	۲۸.۴	۳۴.۷	۲۹.۵	۷.۴	۰	۳.۸۴
۲	تنوع فعالتهای شغلی ایجاد شده در گردشگری	۱۷.۹	۴۳.۲	۲۸.۴	۹.۵	۱.۱	۳.۶۷
۳	افزایش درآمد ساکنان منطقه	۲۰	۳۷.۹	۳۱.۶	۱۰.۵	۰	۳.۶۷
۴	کاهش سطح بیکاری منطقه	۱۷.۹	۳۰.۵	۲۸.۴	۱۷.۹	۵.۳	۳.۳۷
۵	ارتقاء سطح زندگی مردم منطقه	۲۸.۴	۳۳.۷	۲۴.۲	۱۲.۶	۱.۱	۳.۷۵
۶	بهبود امکانات و زیرساختها	۱۱.۶	۴۲.۱	۲۷.۴	۱۶.۸	۲.۱	۳.۴۴

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

تأثیرهای اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری

ویژگی اصلی اجتماعی - فرهنگی منطقه اورامانات تنوع است به گونه ای که در زمینه مذهب، پوشش، زبان و حتی آداب و رسوم با بیشتر ساکنان کشور دارای اختلاف است، به گونه ای که ساکنان این منطقه (بیش از ۹۹ درصد) سنی مذهب هستند و تماماً دارای پوشش محلی که تنوع و جذابیت خاصی برای گردشگران دارد، است. زبان رسمی منطقه نیز کردی است. در ارتباط با پوشش منطقه ذکر این نکته ضروری است که منطقه اورامانات شاید تنها منطقه کرد نشین ایران باشد که در تمام نقاط شهری و روستایی آن هنوز این سنت قدیمی را حفظ کرده اند. برای بررسی وضعیت اجتماعی - فرهنگی از ۶ گویه استفاده شده و نتایج بیانگر آن است که توسعه گردشگری در ارتقاء استاندارد زندگی ساکنان نقش مهمی داشته به طوری که ۶۵.۴ درصد آنرا مثبت و تنها ۴.۲ درصد اثر این موضوع را کم دانسته‌اند. همچنین گردشگری باعث افزایش سطح آگاهی

ساکنان شده است و ۷۴.۸ درصد کارشناسان معتقدند که توسعه گردشگری در افزایش سطح آگاهی ساکنان نقش بسزایی داشته است. یکی از مهمترین تأثیرات توسعه گردشگری در منطقه اورامانات افزایش شهرت منطقه بوده است که بیشتر به خاطر وجود جاذبه‌های کم نظیر مثل غار قوری قلعه، بازارچه‌های مرزی و مهمتر از همه روحیه مهمان نوازی ساکنان است. هر چند ساکنان منطقه از نظر فرهنگی و اجتماعی با گردشگران (بویژه غیر استانی) تفاوت زیادی دارند، اما توسعه گردشگری در اورامانات خود باعث بهبود ارتباط با گردشگران گردیده است به طوری که در حدود ۷۰ درصد از گردشگران نیز به این مسئله اعتقاد دارند. با اینکه گردشگران از بسیاری از جهات از جمله نوع پوشش، مذهب، زبان و ... با ساکنان متفاوت هستند، اما هنوز ساکنان این منطقه هویت فرهنگی و سنتی خود را حفظ کرده‌اند به طوری که بیشتر از ۹۵ درصد از ساکنان منطقه هنوز این مسایل را حفظ کرده اند.

جدول شماره ۲- ارزیابی تأثیرات اقتصادی توسعه گردشگری منطقه اورامانات از دیدگاه کارشناسان

ردیف	گویه‌های مورد نظر	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
۱	ارتقای استاندارد زندگی مردم	۲۱.۲	۴۴.۲	۳۱.۶	۲.۱	۱.۱	۳.۸۲
۲	افزایش سطح آگاهی مردم	۳۳.۷	۴۱.۱	۱۷.۹	۶.۳	۱.۱	۴
۳	افزایش شهرت منطقه	۴۳.۲	۳۱.۶	۲۰	۵.۳	۰	۴.۱۲
۴	بهبود ارتباط مردم با گردشگران	۲۹.۵	۴۰	۲۵.۳	۳.۲	۲.۱	۳.۹
۵	حفظ هویت فرهنگی و سنتی منطقه	۲۱.۱	۲۸.۴	۳۵.۸	۱۲.۶	۲.۱	۳.۵
۶	کاهش مهاجرت	۲۰	۱۵.۸	۳۴.۷	۲۵.۳	۴.۲	۳.۲

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

تأثیرات کالبدی- زیست محیطی توسعه گردشگری

منطقه اورامانات منطقه‌ای کاملاً کوهستانی در استان کرمانشاه است به گونه ای که تیپ کوهستانی در این منطقه حدود ۷۸.۶ درصد کل اراضی را در بر می‌گیرد. این منطقه پرباران ترین منطقه استان است و تراکم جنگل‌های منطقه نیز یکی از جذابیت‌های گردشگری آن می‌باشد به گونه ای که یکی از اهداف اصلی گردشگران وارد شده به این منطقه استفاده از طبیعت بکر آن است و همین عامل باعث گردیده که اثرات نامطلوبی بر محیط زیست منطقه داشته باشد. نتایج بیانگر آن است که توسعه گردشگری در منطقه باعث افزایش انواع آلودگی‌ها از جمله آلودگی جنگلهای منطقه و رودخانه‌ها به ویژه در شش ماهه اول سال که پیک گردشگری منطقه بوده، شده است، ۵۹ درصد کارشناسان معتقدند که توسعه گردشگری باعث افزایش انواع آلودگیها گردیده است. یکی دیگر از تأثیرات توسعه گردشگری به ویژه در مکانهای گردشگرپذیر منطقه افزایش ترافیک است، بطوری که ۶۶.۴ درصد از نظرات گردشگران نیز مؤید این موضوع است (همین امر لزوم توجه مسئولان را به

احداث پارکینگ در نقاط گردشگرپذیر منطقه می‌طلبد). تغییر الگوی مسکن به ویژه در مناطق روستایی یکی از تأثیرات منفی توسعه گردشگری است، ۳.۲ درصد کارشناسان تأثیرات آنرا خیلی زیاد و ۱۷.۹ درصد نیز آنرا زیاد ارزیابی کرده‌اند (مشاهدات نگارنده از روستاهای گردشگرپذیر منطقه نشان می‌دهد که منظر روستایی برای نمونه دارای ناهمگونی بسیار زیادی است). ۴۷.۴ درصد از پاسخگویان تأثیرات توسعه گردشگری بر این گویه را متوسط، ۱۷.۹ درصد کم و ۱۳.۷ درصد نیز خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. تغییر کاربری اراضی در نقاط گردشگری منطقه (برای نمونه باغات و زمینهای اطراف غار قوری قلعه) نیز یکی دیگر از تأثیرات منفی توسعه گردشگری است. نظرات ۱۷.۹ درصد از کارشناسان منطقه نیز بیانگر همین مطلب است و اثر آنرا زیاد و بسیار زیاد دانسته‌اند. متأسفانه توسعه گردشگری در اورامانات باعث تخریب منابع طبیعی و افزایش پراکندگی زباله توسط گردشگران گردیده است. توسعه گردشگری همچنین باعث فشار بر امکانات و خدمات موجود در منطقه گردیده است.

جدول شماره ۳- ارزیابی تأثیرات کالبدی- زیست محیطی توسعه گردشگری منطقه اورامانات از دیدگاه کارشناسان

ردیف	گویه‌های مورد نظر	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین
۱	افزایش انواع آلودگیها (آب، جنگل و محیط زندگی)	۲۳.۲	۳۵.۸	۳۳.۷	۷.۴	۰	۳.۷
۲	افزایش ترافیک به ویژه در روزهای تعطیل	۲۳.۲	۴۳.۲	۲۹.۵	۴.۲	۰	۳.۸
۳	تغییر الگوی مسکن در محیط شهر و روستا	۳.۲	۱۷.۹	۴۷.۴	۱۷.۹	۱۳.۷	۳.۲
۴	تغییر کاربری اراضی شهری و روستایی مناطق گردشگری	۴.۲	۱۳.۷	۴۹.۵	۲۲.۱	۱۰.۵	۳.۲
۵	فشار بر امکانات و خدمات موجود در منطقه	۲۳.۲	۲۷.۴	۲۹.۵	۲۰	۰	۳.۵
۶	تخریب منابع طبیعی (باغات و جنگلهای منطقه)	۵.۳	۳۲.۶	۳۷.۹	۲۱.۱	۳.۲	۳.۱
۷	افزایش و پراکندگی زباله توسط گردشگران	۴۵.۳	۲۹.۵	۱۳.۷	۷.۴	۴.۲	۴

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

آزمون فرضیات

توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات مثبت در ابعاد اقتصادی دارد.

برای بررسی این فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود، که متغیر مستقل توسعه گردشگری و متغیر وابسته توسعه اقتصادی است.

چون سطح معناداری محاسبه شده ($\text{sig} = 0.02$) از سطح معناداری مورد نظر ($\alpha = 0.05$) کمتر است بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی منطقه تأثیرات مثبتی به همراه داشته است.

جدول شماره ۴- آزمون χ^2 پیرسون برای بررسی رابطه بین توسعه گردشگری و تأثیرات مثبت اقتصادی

آلفای مورد نظر	سطح معناداری	ضریب پیرسون	تعداد	آزمون
۰.۰۵	۰.۰۲	۰.۱۹	۹۵	پیرسون

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات مثبت اجتماعی - فرهنگی دارد.

برای آزمون این فرضیه با توجه به نوع متغیرهای مورد بررسی از روش آزمون پیرسون استفاده شده است که خروجی آن در جدول شماره ۵ مشاهده می‌گردد. در این جدول ضریب پیرسون (۰.۱۸) به همراه سطح معناداری (۰.۰۳) و آلفای مورد

نظر (۰.۰۵) ارائه شده است و با توجه به آن می‌توان فرضیه صفر را با اطمینان کافی رد کرد. لذا می‌توان نتیجه گرفت که توسعه گردشگری در منطقه اورامانات با توجه به نظر کارشناسان و مسؤولان تأثیرات مثبت اجتماعی - فرهنگی را به همراه داشته است.

جدول شماره ۵- آزمون χ^2 پیرسون برای بررسی رابطه بین توسعه گردشگری و تأثیرات مثبت اجتماعی - فرهنگی

آلفای مورد نظر	سطح معناداری	ضریب پیرسون	تعداد	آزمون
۰.۰۵	۰.۰۳	۰.۱۸	۹۵	پیرسون

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات منفی بر روی محیط زیست دارد.

برای بررسی این فرضیه نیز از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است و با توجه به سطح معناداری (۰.۰۱) و آلفای مورد نظر (۰.۰۱)

فرضیه صفر رد و رابطه بین دو متغیر تأیید می‌شود. در واقع می‌توان این گونه بیان کرد که توسعه گردشگری در منطقه اورامانات تأثیرات منفی بر روی محیط زیست منطقه داشته است.

جدول شماره ۶- آزمون F پیرسون برای بررسی رابطه بین توسعه گردشگری و تأثیرات منفی زیست محیطی

آلفای مورد نظر	سطح معناداری	ضریب پیرسون	تعداد	آزمون
۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۳۱	۹۵	پیرسون

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

است؛ در واقع می‌توان اینگونه بیان کرد که توسعه گردشگری تنها ۱۰ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته (اثرات منفی کالبدی- زیست محیطی) را پیش بینی کرده است. (جدول شماره ۷)

برای بررسی دقیقتر این فرضیه از تحلیل رگرسیون خطی ساده نیز استفاده شده است. با توجه به آزمون فرضیه ضریب تعیین بین دو متغیر پژوهش (توسعه گردشگری متغیر مستقل و تأثیرات کالبدی- زیست محیطی متغیر وابسته) ۱۰ درصد

جدول شماره ۷- ضریب همبستگی و ضریب تعیین رگرسیون

خطای معیار میانگین	ضریب تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۲۸۰۳۵	۰.۹۲	۰.۱۱	۰.۳۱۸ a

a پیش بینی کننده: توسعه گردشگری

همچنین جدول تحلیل واریانس رگرسیون خطی بودن رابطه بین دو متغیر مورد بررسی را نیز تأیید می‌کند. زیرا با توجه به جدول شماره ۸ که Sig کمتر از ۵ درصد است.

جدول شماره ۸- تحلیل واریانس رگرسیون (ANOVA)

مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	توزیع فیشر (F)	سطح معنی داری
۸۲.۴۸۱	۱	۸۲.۴۸۱	۱۰.۴۹	۰.۰۲
رگرسیون باقیمانده کل				

متغیر وابسته: اثرات کالبدی- زیست محیطی

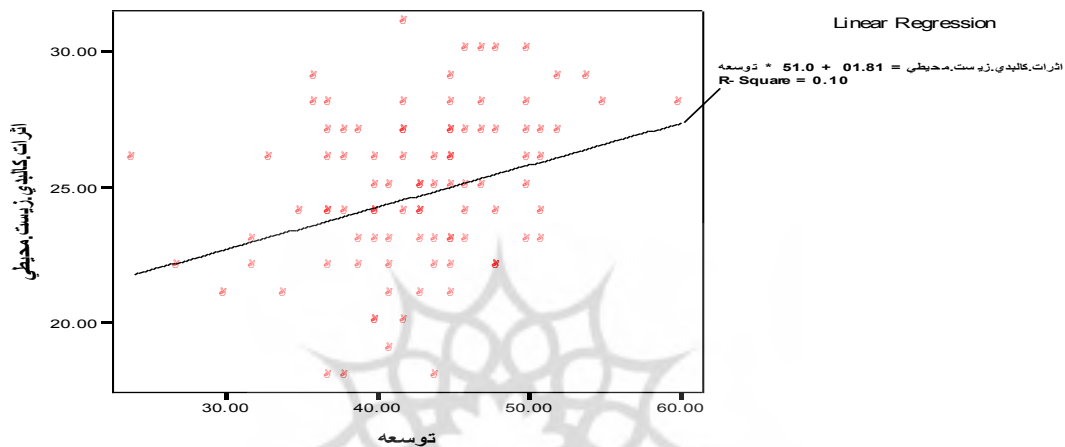
در متغیر وابسته (اثرات منفی کالبدی- زیست محیطی) تغییر ایجاد می‌شود. نمودار پراکنش نیز که بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون ترسیم شده است نشان می‌دهد که بین توسعه گردشگری و اثرات زیست محیطی رابطه وجود دارد (نمودار شماره ۱).

بر اساس اعداد و ارقام جدول شماره ۹ رابطه معنادار میان دو متغیر مورد بررسی با سطح معناداری ۰.۰۲ تأیید می‌شود که ضریب استاندارد شده آن نیز برابر ۰.۳۱ است؛ که بیانگر آن است که به ازای هر واحد تغییر در متغیر مستقل (توسعه گردشگری) ۰.۳۱

جدول شماره ۹- تحلیل رگرسیون تأثیرات توسعه گردشگری بر محیط زیست

Sig	T	ضریب استاندارد نشده			مدل رگرسیون
		Beta	خطای معیار	B	
.۰۰۰	۸.۷۲۱	-	۲.۰۷۵	۱۸.۰۹۹	مقدار ثابت
.۰۰۲	۳.۲۳۹	.۳۱۸	.۰۴۸	.۱۵۵	توسعه گردشگری

مأخذ: اطلاعات مستخرج از پرسشنامه

نمودار شماره ۱: رابطه بین توسعه گردشگری و اثرات منفی زیست محیطی و کالبدی

نتیجه گیری

شغلی به ویژه در زمینه اقتصاد غیررسمی در قالب دستفروشی اشاره کرد (مشاهده میدانی نگارنده بیانگر این موضوع بوده به گونه ای که در شهر جوانرود به عنوان یکی از مقاصد اصلی گردشگران در حدود ۱۲۰ نفر در قالب دستفروشی در بازارچه این شهر فعالیت دارند. در مجموعه توریستی غار قوری قلعه نیز همین مورد مشاهده گردیده است). تنها جاذبه گردشگری مهم شهر جوانرود بازارچه مرزی این شهر است. این بازارچه یکی از بزرگترین بازارچه‌های منطقه است که دارای تنوع کالاست و اختلاف قیمت آن با سایر نقاط کشور سبب شده که هر ساله گردشگران زیادی به این شهر برای خرید مراجعه و همین عامل باعث رونق کسب و کار در

منطقه اورامانات در استان کرمانشاه با داشتن جاذبه‌های متنوع در زمینه‌های طبیعی و اقتصادی از دهه گذشته به عنوان یکی از مقاصد اصلی گردشگری استان کرمانشاه، برای گردشگران بوده و در طی این سالها تأثیراتی را در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی بر روی منطقه و ساکنان آن داشته است که با توجه به بررسیهای انجام شده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی منطقه تأثیرات مثبتی را به همراه داشته است که از جمله آنها می‌توان به ایجاد اشتغال برای ساکنان منطقه با توجه به درصد بالای بیکاری آن، تنوع فعالیت‌های

پوشش و زبان در پی نداشته است و هنوز هم تمامی ساکنان محلی از پوشش محلی خود استفاده مس نمایند و همین عامل خود یکی از جذابیت‌های گردشگری این منطقه است.

یکی دیگر از اثرات توسعه گردشگری بر منطقه کاهش مهاجرت ساکنان بواسطه ایجاد اشتغال برای آنها در بخش غیررسمی است. این بخش در مناطق گردشگری پذیر منطقه همچون بازارچه جوانرود و غار قوری قلعه بسیار فعال بوده و جمعیت بسیار زیادی از ساکنان در حال حاضر در این بخش فعال بوده و همین عامل خود باعث کاهش مهاجرت ساکنان شده است.

یکی از مهمترین تأثیرات منفی توسعه گردشگری در زمینه زیست محیطی و کالبدی بوده است. که می‌توان به افزایش انواع آلودگیها و تخریب منابع طبیعی و باغ‌های نقاط هدف گردشگری اشاره کرد. با توجه به آب و هوای مطلوب منطقه و پوشش جنگلی بکر آن لازم است در این زمینه اقدامات اساسی صورت پذیرد.

* افزایش پراکندگی زباله‌ها در جنگل‌ها و باغات منطقه توسط گردشگران باعث ایجاد آلودگی در این مناطق شده و حتی در بسیاری از موارد باعث ایجاد تنش در بین ساکنان با گردشگران شده است.

افزایش ترافیک شهری و حتی بین شهری در روزهای تعطیل بواسطه افزایش گردشگران یکی از معضلات اساسی منطقه در زمینه گردشگری است. بافت متراکم و پلکانی شهرهای منطقه نیز باعث شده که مسأله بطور حاد هم برای ساکنان و هم برای گردشگران ایجاد نارضایتی نماید.

این شهر شده است. فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در این منطقه و به ویژه در مکانهای گردشگری پذیر در طی چند سال اخیر رونق بسیار زیادی پیدا کرده است و همین عامل باعث تغییر سبک زندگی در میان بسیاری از ساکنان شده است. نتیجه آزمون فرضیات بیانگر آن است که توسعه گردشگری در توسعه اجتماعی^۵ فرهنگی منطقه تأثیرات مثبتی را به همراه داشته است. از مهمترین تأثیرات مثبت آن می‌توان به افزایش شهرت منطقه، افزایش سطح آگاهی مردم و بهبود ارتباط آنها با گردشگران اشاره کرد. مهمترین تأثیر اجتماعی مرتبط با توسعه گردشگری در این منطقه افزایش شناخته شدگی و شهرت آن می‌باشد و یکی از مهمترین دلایل این امر نیز وجود جاذبه‌های گردشگری چون غار قوری قلعه و بازارچه مرزی جوانرود است.

با توجه به اینکه توسعه گردشگری در این منطقه از یک دهه پیش بطور جدی آغاز شده و تعداد گردشگران نیز هر ساله افزایش چشمگیری پیدا کرده، همین عامل باعث بهبود ارتباط ساکنان با گردشگران شده است؛ و این در حالی است که ساکنان منطقه از لحاظ اجتماعی- فرهنگی با گردشگران اختلاف زیادی دارند.

گردشگری منطقه اورامانات از لحاظ طبیعی و تجاری بسیار چشمگیر و جاذب گردشگر است و ساکنان به واسطه منفعت زیادی که از گردشگری تجاری می‌برند هر ساله درآمد بسیار زیادی را از این راه به دست می‌آورند و همین عامل باعث افزایش سطح استادار زندگی ساکنان شده است

علیرغم افزایش ورود گردشگران به منطقه خوشبختانه تا کنون تأثیرات منفی را در زمینه تغییر

تغییر کاربری اراضی شهری و حتی روستایی یکی از اثرات منفی توسعه گردشگری در منطقه اورامانات است. این مسأله به وضوح در شهر جوانرود و روستای قوری قلعه مشاهده می‌شود. بیشتر تغییرات تغییر به کاربری تجاری است. جنگل‌های بلوط منطقه به ویژه جنگل‌های منطقه شبانکاره و قوری قلعه یکی از مناطق جاذب گردشگری در فصل بهار است و به دلیل نبود نظارت در این مناطق هر ساله گردشگران ضمن ایجاد آلودگی در آن، باعث تخریب این جنگلها نیز می‌شوند و حتی در طی چند سال گذشته چندین بار نیز به دلیل سهل انگاری گردشگران دچار حریق و آتش سوزی شده است.

پیشنهادات

- ساماندهی بازارچه‌های مرزی منطقه و به ویژه کسانی که در قالب اقتصاد غیررسمی (دستفروشی) فعالیت دارند.

- برنامه ریزی برای تبلیغات از طریق رسانه‌های گروهی و اینترنت در سطح ملی و فراملی

- اولویت دادن به ساکنان و مردم محلی از طریق مشارکت همه جانبه برای توسعه گردشگری منطقه و توزیع درآمدهای ناشی از آن در بین ساکنان محلی

- برنامه ریزی برای کاهش آثار منفی توسعه گردشگری به ویژه در زمینه زیست محیطی

- برپایی سمینارهای تخصصی جهت استفاده از نظرات افراد متخصص در زمینه گردشگری توسط مسئولان ذیربط.

- سرمایه گذاری در جهت توسعه و تجهیز امکانات مورد نیاز گردشگران (مراکز اقامتی و پذیرایی، راه و ...)

- تشویق و آموزش ساکنان منطقه برای حفظ آداب و رسوم و فرهنگ بومی خود به ویژه در زمینه پوشش در برابر تغییرات فرهنگی ناشی از ورود گردشگران غیر بومی.

- آموزش و اطلاع رسانی به ساکنان (به ویژه در مکانهای گردشگرپذیر) به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و مردم.

- ایجاد زمینه‌های مناسب برای سرمایه گذاری سرمایه داران در زمینه‌های مختلف گردشگری منطقه

- نصب سطل‌های زباله در باغ‌ها و جنگل‌های هدف گردشگران به تعداد کافی برای حفظ محیط زیست.

- ارتباط مستمر و مناسب با تورگردانان کشور و همچنین دانشگاهها، برای هدایت گردشگران و اردوهای دانشجویی به منطقه اورامانات.

- توسعه اماکن عمومی موجود برای اسکان گردشگران برای اقامت شبانه بخاطر کمبود اماکن اقامتی در منطقه

- دخالت دادن مردم در تنظیم برنامه‌های توسعه گردشگری و ایجاد آگاهی بیشتر در آنها در رفتار با گردشگران.

- توسعه و تجهیز امکانات گردشگری در مجموعه تفریحی - توریستی غار قوری قلعه به عنوان یکی از مهمترین نقاط جاذب گردشگر در منطقه و استان.

- ارتقای کمی و کیفی نیروهای شاغل در بخش گردشگری منطقه اورامانات و توسعه آموزش در این بخش.

- توسعه گردشگری کوهستان با توجه به کوهستانی بودن منطقه از طریق تجهیز کوهستانهای مناطق به پناهگاه و راه.

- استفاده از توانمندی مرزی بودن منطقه (داشتن فرهنگ مشترک کردستان عراق) در زمینه جذب گردشگران این کشور

سراب روانسر در شهر روانسر

نمایی از شهر پلکانی پاوه

شهر نودشه در شهرستان پاوه

مجموعه تفریحی - توریستی غار قوری قلعه

منابع

- ۱- ابراهیم پور، حبیب، میرعلی سید نقوی، نورمحمد یعقوبی (۱۳۹۰)، عوامل مؤثر بر رضایت و وفاداری گردشگران در استان اردبیل (مطالعه موردی منطقه گردشگری سرعین)، فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۴، صص ۶۹-۹۲.
- ۲- ابراهیم زاده، عیسی، عبدالله آقاسی زاده (۱۳۹۰)، تأثیر منطقه آزاد چابهار بر توسعه گردشگری حوزه نفوذ آن با بهره‌گیری از مدل رگرسیون و آزمون T-test، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۲۱، صص ۵-۲۶.
- ۳- استعلاجی، علیرضا، مهناز اللهقلی زاده (۱۳۹۰)، برنامه‌ریزی توسعه پایدار با تأکید بر گردشگری مطالعه موردی سرعین و روستاهای اطراف، مجله جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران) دوره جدید، سال نهم، شماره ۳۰، صص ۱۴۴-۱۲۹.
- ۴- اکبری، سعید، محمدرضا بمانیان (۱۳۸۷)، اکوتوریسم روستایی و نقش آن در توسعه پایدار روستای کندوان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۱، صص ۱۵۰-۱۳۱.
- ۵- باباخانزاده، ادریس (۱۳۸۹)، بررسی جاذبه‌های گردشگری منطقه اورامانات و نقش آن در تحولات منطقه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، استاد راهنما اصغر ضرابی، استاد مشاور جمال محمدی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- ۶- بیاتی خطیبی، مریم، هیمن شهابی، هانا قادری زاده (۱۳۸۹)، ژئوتوریسم، رویکردی نو در بهره‌گیری از جاذبه‌های ژئومورفولوژیکی «مطالعه موردی غار کرفتو در استان کردستان»، مجله علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، سال دهم، شماره ۲۹، صص ۲۷-۵۰.
- ۷- پیر محمدی، زیبا، جهانگیر فقیهی، قوام الدین زاهدی امیری، مرتضی شریفی (۱۳۸۹)، ارزیابی توان زیست محیطی متناسب با رویکرد طبیعت‌گردی در جنگلهای زاگرس (مطالعه موردی: سامان عرفی چم حاجی جنگل کاکا رضا- لرستان)، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشات جنگل و صنوبر ایران، جلد ۱۸، شماره ۲، صص ۲۴۱-۲۳۰.
- ۸- توکلی، مرتضی، اکبر کیانی، صلاح هدایتی (۱۳۸۹)، تأثیر مناطق نمونه گردشگری در محرومیت زدایی از دیدگاه اجتماعات محلی (مطالعه موردی: منطقه اورامان تخت کردستان)، فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال دوم، شماره ششم، صص ۹۴-۷۳.
- ۹- سجادیان، ناهید، مهیار سجادیان (۱۳۹۰)، قابلیت‌های اکوتوریسم روستایی در مازندران (پهنه بندی، مدیریت حفظ و توسعه)، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۷، صص ۷۸-۵۹.
- ۱۰- سلطانی، زهرا، سید هدایت الله نوری (۱۳۸۹)، ارزیابی توان محیطی شهرستان خوانسار به منظور توسعه توریسم با استفاده از GIS، فصلنامه پژوهشات جغرافیایی، شماره ۹۹، صص ۱۰۰-۷۷.
- ۱۱- زندمقدم، محمدرضا، لیلا پورنقی (۱۳۹۰)، بررسی و مطالعه توانهای محیطی منطقه لاریجان با تأکید بر توان مندیهای آبهای معدنی در جذب گردشگری، فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره دوم، صص ۱۴۲-۱۲۷.

روستایی با رویکرد جنسیتی از دیدگاه جامعه‌میزبان (مطالعه موردی منطقه اورامان)، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۸، شماره ۳، صص ۱۰۹-۹۳.

۱۸- فاضل نیا، غریب، صلاح هدایتی (۱۳۸۹)، راهبردهای مناسب برای توسعه گردشگری دریاچه زریوار، جغرافیا و توسعه، شماره ۱۹، صص ۱۷۰-۱۴۵.

۱۹- فیروزنیا، قدیر، عبدالرضا رکنالدین افتخاری، محبوبه ولی خانی (۱۳۹۰)، پیامدهای گسترش ویلاسازی (خانه‌های دوم) در نواحی روستایی: دهستان تاررود شهرستان دماوند، جغرافیا (فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال نهم، شماره ۳۱، صص ۱۷۰-۱۴۹.

۲۰- قدمی، مصطفی، سیمین تولایی، سید محمد مهدی فاطمی (۱۳۸۹)، ارزیابی استراتژیک قابلیت‌های توسعه گردشگری: مطالعه موردی شهر فریدون کنار، نشریه پژوهشات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد ۱۶، شماره ۱۹، صص ۱۲۸-۱۱۱.

۲۱- قدمی، مصطفی، ناصر علیقلی زاده فیروزجایی، رحیم بردی آنامرادنژاد (۱۳۸۸)، بررسی نقش گردشگری در تغییرات کاربری اراضی مقصد (نمونه مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان نوشهر)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره سوم، صص ۴۲-۲۱.

۲۲- مکیان، سیدنظام الدین، محمود نادری بنی (۱۳۸۲)، بررسی گردشگری خارجی در شهرستان یزد، مجله پژوهشات اقتصادی، شماره ۶۲، صص ۲۰۵-۱۹۵.

۱۲- ضرابی، اصغر، جمال محمدی، ادريس باباخانزاده (۱۳۹۰)، تحلیلی بر جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری منطقه اورامانات، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره پیاپی ۴۳، شماره ۳، صص ۵۲-۳۵.

۱۳- ضرابی، اصغر، صدیف اسلامی پریخانی (۱۳۹۰)، سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صص ۵۲-۳۷.

۱۴- ضیایی، محمود، پونه ترابیان (۱۳۸۹)، سنجش سطح قابل قبول اثرات منفی اجتماعی گردشگران بر جوامع محلی در ایران مورد مطالعه سکونتگاه‌های روستایی حوزه تالاب پریشان، جغرافیا (فصلنامه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال هشتم، شماره ۲۷، صص ۲۲۵-۲۰۵.

۱۵- علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر، مصطفی قدمی، مهدی رمضان زاده لسبویی (۱۳۸۹)، نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی (نمونه موردی دهستان گلیجان، شهرستان تنکابن)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۱، صص ۴۸-۳۵.

۱۶- غازی، ایران، نیلوفر قدیری (۱۳۹۰)، ارزیابی توانایی‌های ژئوتوریسمی پارک ملی کویر با استفاده از مدل برنامه ریزی راهبردی فریمن، محیط شناسی، سال سی و هفتم، شماره ۶۰، صص ۷۸-۶۵.

۱۷- غیان، منصور، مجتبی قدیری معصوم، سیدحسن مطیعی لنگرودی، کیومرث زرافشانی (۱۳۸۹)، تحلیل ابعاد گردشگری

- ۲۹- هاشمی، نیلوفر (۱۳۸۹)، نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۳، صص ۱۸۸-۱۷۳.
- ۳۰- کاظمی، مهدی (۱۳۸۲)، بررسی آثار اقتصادی و فرهنگی توسعه جهانگردی از دیدگاه ساکنان، فصلنامه مطالعات گردشگری، سال دوم، شماره ۳، صص ۱۶-۱.
- 31- Deng, Jinyang, Brian King, Thomas Bauer(2002), Evaluating Natural Attraction for Tourism, Annals of Tourism Research, Vol 29, No 2, Pp 422-438.
- 32- Fortuny, Marc, Roger Soler. Catalina Canovas, Antoni Sanchez(2008), Technical approach for a sustainable tourism development Case study in the Balearic Islands, Journal of clear production 16, Pp 860-869.
- 33- Lepp, Andrew(2007), Residents attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda, Tourism Managment 28, Pp 876-885.
- 34- Marsousi, N, E. Pahkideh, E. Babakhanzadeh(2013), Assessing Possibility of Tourism Development by Using Tourists Viewpoint(A Case Study of QouriQaleh Cave- Iran), Journal of Basic and Applied Scientific Research, Vol. 3(1), Pp 767-776.
- 35- sanaye goldouz, s, makhdoum, m(2009), Appraising Psychosocial Carrying Caoacity of Ecotourism in Sacred and Energetic Sites Case Study: Takht-e Soleiman, Throne of Solomon, Iran, Journal of Environmental Studies, Vol.35, No 51, Pp 13-15
- 36- soleimanpour, H(2005), Requirements of an international legal framework on nature based tourism, international journal of environment Science& Technology, Vol.1, No.4, Pp 335-344.
- ۲۳- میراج، فرحناز(۱۳۸۶)، اثر جاذبه‌های گردشگری استان سمنان بر پویایی اشتغال، نشریه علوم جغرافیایی، جلد ۷، شماره ۱۰، صص ۵۹-۳۹.
- ۲۴- میرزایی، رحمت(۱۳۸۸)، تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۴، صص ۷۶-۴۹.
- ۲۵- میرزایی، رحمت، عزت اله سام آرام، علی خاکساری(۱۳۸۹)، نقش صنعت گردشگری بر اشتغال و مقایسه آن با سایر بخشهای اقتصادی(مطالعه موردی منطقه اورامانات استان کرمانشاه)، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۴، صص ۳۴-۱.
- ۲۶- نسترن، مهین، رامین رضایی شهابی(۱۳۸۸)، تحلیل مدل ضریب تکاثر در توسعه صنعت گردشگری در استان آذربایجان شرقی، آرمانشهر، شماره ۲، صص ۸-۱.
- ۲۷- نوروزی، محمدباقر(۱۳۸۹)، امکان سنجی جاذبه‌های دره توتیا(بهشت گمشده) از توابع شهرستان ملایر با هدف تبدیل آن به یک سایت گردشگری، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۳، پیاپی ۹، صص ۱۷۹-۱۵۵.
- ۲۸- نوری، جعفر، هادی زارعی، سیدابوالقاسم میرحسینی(۱۳۸۹)، امکان سنجی جذب اکوتوریسم در مناطق کویری(مطالعه موردی تله کابین طرزجان)، فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی، سال دهم، شماره ۳۳، صص ۷۵-۹۳.